

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XXXII. Refutantur eorum argumenta, qui Batavorum insulam ad Isalam flumen & Flevum lacum extendunt.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

quò tendat. habeoque, quo callidati ejus obviam. Illam fossam, quã hodiè eodem nomine *Vliet* ab ipsã urbe Leydã navigia Delftum versùs exeunt, nuperi esse operis nec ego ignoro. at hanc ego non volui. sed illam, quæ stadiò circiter ab urbe distita, vulgari vocabulo *het oude Vliet*, ex Rheno in prædictam fossam Delftum versùs ducit. hoc verum ajo esse initium veteris fossæ Corbulonis: illam verò fossam, ab urbe Leydã ad vetus usque Fletium, esse nuperam. Adde jam huc & illud haud leve sed gravissimum argumentum; quòd tabula itineraria habet inter *Tablas & Forum Adriani*, id est, ut nunc loca ista vocantur, inter *Ablas & Foorburg*, locum *Fletionem*; qui aut in ipsum Delftum, aut saltem in prædictam fossam incidit; ut infrà ostendetur. Tabulam igitur itinerariam quum nuperi esse operis adversarius probaverit, à fossæ hujus antiquitate lubens ego recedam. At-
que hæc tandem de Corbulonis fossã sufficiant.

De ipsius medii Rheni obstructione, quamvis, quod statuam, certi nihil habeam, tamen conjecturas judicii mei in medium adduxisse haud pœniteat: quibus, prout cuique ingenium, demat vel addat fidem. Rhenus quando & quomodo à Civile Batavo in Leccam effusus, tenuisque alveus ejus effectus fuerit, suprã dictum est. exinde verò, quum alii quoque alvei, seu fossæ, ab utrãque tenuis jam Rheni ripã, hinc in Leccam atque Mosam, inde in lacus, quorum maximus vulgò vocatur *Snyder see*, complures agerentur; facilè os amnis, magis magisque in dies extenuati, aquisque destituti, arenis tandem, quas venti vehementiori flatu ex tumulis litoralibus utrimque ingesserunt, obstrui omnino potuit. nam pars etiam munimenti, quod ad hoc ostium, ut infrã referetur, exstructum fuit, iis-
dem arenarum tumulis obruta nunc latet. Tempus verò certum velle indicare, quando obstructum fuerit, summæ dementia puto; nullo ejus rei indicio vel suspitione existente. Multis retro sæculis factum, vel inde colligere licet, quòd nulla ejus rei ne apud posteriores quidem scriptores mentio. nam qui proximis id sæculis tribuunt; quasi inundatione aliquã ingenti acciderit: nihil certi & ipsi habent quod adfirment. nec rectè inundationi tale quid adscribitur: quum hac ingruente, tenuis alveus modicumque os fluminis faciliùs dilatari, quàm obstrui potuerit.

Ceterùm, reperto utroque insulæ Batavorum latere, restat, uti summa ejus latitudo ostendatur. Hanc inter Leydam & infimam veteris Vahalidis ripam, quæ est juxta vicum *Beyerland*, deprehendo esse millium passuum xx.

Continet nunc universã insulã, Cliviæ perexiguam partem; partemque Geldriæ, & Trajectinæ provinciæ; item portionem Hollandiæ. Opida habet numero compluria, ac nobilia: in Cliviã, *Huesen*; in Geldriã, *Tiel*, *Buren*, *Culenburg*; in Trajectino agro, *Wyk te Duerstede*, ipsius Trajectinæ urbis partem, cis Rhenum sitam, & *Montfoort*: in Hollandiã, *Afperen*, *Huckelam*, *Leerdam*, *Vianen*, *Yselsteyn*, *Gorichum*, *Nieuport*, *Schoonhoven*, *Oude Watergoude*, *Leyden*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Flaeringhe*, *Delft*; duosque vicos nobileis, *Gravenhage*, & *Gravesande*. in insulã autem vicum celebrem *Yselmonde*.

C A P. XXXII.

Refutantur eorum argumenta, qui Batavorum insulam ad Isalam flumen & Flevum lacum extendunt.

BATAVORVM igitur insulæ situs sic se habuit. Ceterùm, qui Bataviam ad Isalam usque, id est, ulteriorem Rheni alveum, & in quem is transit, lacum Flevum, ostiumque, quod vulgò nunc dicitur *het Flie*, in Frisiorum Marfationumque finibus protulerunt; horum errores plurimis argumentis jam antea refutaveram, in eo commentario, quem superioribus annis privatim de his oris edidi: quæ omnia huc transcribere haud visum fuit; ne æquum operis tenorem hoc loco nimis excederem. Verùm coëgit tamen is, qui se adversarium mihi errorumque alienorum defensorem præ-
buit, non modò cuncta heic repetere, sed & nonnulla alia insuper addere.

Bataviæ igitur limiteis ad Flevum usque lacum ostiumque producendi, dux fuit omnibus Hadrianus Iunius; qui ceterum gregem (in quo summos etiam viros video) suã auctoritate à recto tramite seduxisse videtur. quidpe hic primus tam copiosè, tamque speciosè de Bataviã scripsit, uti imprudentes in sententiam trahere haud difficile fuerit. Is duplicem statuit Bataviam; veterem scilicet, quam iisdem, quibus nos Batavorum insulam, includit finibus; ac novam, quam à medio Rheni alveo, id est, à fine veteris, ad fossam usque Drusianam,

Drufianam, seu feptemtrionalem Rheni alveum, qui vulgò *Iſel* vocatur, & Flevum oſtium, quod inter duas inſulas, *Schelling & Flieland*, (vulgò *bet Flie* dicitur,) extendit. quò ſpatio magna pars nunc Geldria, item Trajectini agri & Hollandiæ haud exiguæ portiones, comprehenduntur. Atque hanc inter duos extremos Rheni alveos geminam Bataviam, tamquam unam inſulam, *Plinianam* audet vocare, hiſtor. Batav. cap. 1. & 111. eamdemque cenſet Tacito tradi *Batavorum inſulam*, cap. 1. & XI. Rationes itaque ejus, quibus ſententiam ſuam tueri ſe poſſe putavit, diligentius excutiamus. Ex Plinio uti Bataviam ſuam Plinianam probaret, hæc ipſius, jam antè recitata, in medium attulit verba: *In Rheno ipſo, prope centum millia paſſuum in longitudinem, nobiliſſima Batavorum inſula & Canineſatum, & alia Friſorum, Cauchorum, Friſiabonum, Sturiorum, Marſatorum, que ſternuntur inter Helium & Flevum. ita appellantur oſtia, in qua Rhenus effuſus, à ſeptemtrione in lacus, ab occidente in amnem Moſam ſe ſpargit; medio inter hæc ore modicum nomini ſuo cuſtodians alveum.* Quibus hæc ſua ſubjicit: *Quibus ex verbis liquido diſcimus, Rheni inſulam Plinii atate in ſeptenos diſviſam fuiſſe populos; Batavos nimirum, Canineſates, Chauchos, Friſiabones, Tuſios, (quos cur ita nominem hoc loco, dicitur poſtea) & Marſatos.* En; cuinam mortalium, quæſo. Junius perſuaderit, Plinium heic unam id adpellatſe inſulam quod in plureis partes diſſectum? aut tot nationum inſulas in unam Batavorum inſulam contribuifſe? Quidpè haud unam ait inſulam ſterni inter Helium Flevumque, Rheni oſtia; ſed plureis. unam, quam priore loco ponit, vult eſſe Batavorum & Canineſatum; ceteras, quas huic ſubjicit,

10 Friſorum, & Marſatorum. nam *Cauchorum* heic, *Friſiabonum*que, & *Sturiorum* falſa eſſe nomina, infra in Friſiis docebo. Sic capite ſequenti, poſt enarratos omneis Gallia Belgicæ populos, in fine, *Gugerni*, inquit, *Batavi*, & *quos in inſulis diximus Rheni.* Quo loco ſatis dilucide reliquos illos, in ceteris Rheni inſulis, à Batavis & eorum inſulâ diſtingvit. Sane Plinii verba lucidiora ſunt, quàm uti illuſtratione opus habeant: errorque Junii in his manifeſtior, quàm uti pluribus convinci egeat. Deſenſor ejus, adverſarius noſter, quamquam ne verbum quidem habuerit, quod his opponeret, tamen, ne omnino convictus eſſe videretur, diſceprationem quamdam, quæ numero eſt XIV. pro Junio tentavit, non dicam rationibus, ſed ipſis verbis adèd frigidam ac miſeram, uti, hominem otium ferre nequiviſſe, facilè perſpicias. Ac Junii equidem error levior quadammodò videri poteſt:

30 qui, quamvis complureis, tamen diverſos populos in unâ eademque inſulâ collocat. at ii, qui omneis iſtos populos uni Batavorum genti ac nomini attribuerunt, multo longiùs aberrarunt. Verùm Junius omnibus aliis impoſuiſſe videtur. Quæro igitur ex eo; Si Plinius Batavorum inſulam (nam Bataviæ nomen ei non memoratum) inter bina Rheni oſtia, Helium & Flevum, pandit; cur ipſe cum Cæſare eum ſuper inſulæ longitudine conciliare, milliaque paſſuum, quæ uterque ei tribuit, eodem conferre, tantoperè laborat? Nam ſi hæc fuit Plinii mens; certè maxima inſulæ longitudo non inter Rheni divortium & oceanum, juxta profluente Vahalis Moſæque porrigebatur. quod maximè vult Cæſar, agnoſcitque Junius: ſed inter dicta bina Rheni oſtia. Ergo Junius, aut ſe Plinii dimensionem non percepſiſſe, fateatur neceſſe eſt, aut veram inſulæ longitudinem Plinium ignoratſe.

40 Hoc, contra tam perſpicua documenta. quibus Batavorum inſulam ad Flevum uſq; extendi negamus, adfirmare haud temerè auſus fuerit. illud cur faciat; cauſa nulla eſt: ſiquidem eadem regione Plinium longitudinem inſulæ ſumſiſſe, quâ Cæſarem, nemini eſt controverſum. Ad hæc adverſarius pro Junio cur non reſponderit, quæro? Scilicet, quia, quod reſponderet, prorfus nihil habuit. Verùm hic tolerabilis fortatſe quodammodò videri poterit Junii error; quidpè quum obſcurè Plinius ac parcè admodum hæc tot populorum inſulas deſcribat. Illum, quo eodem Bataviæ ſuæ fineis ex Tacito, accuratiſſimo inſulæ deſcriptore, adferere conatur, quis tandem æquo animo ferat? Verba Taciti, quæ Junius cap. VIII allegat, nobis jam antè memorata, hæc ſunt: *Rhenus uno alveo continuus, aut modicas inſulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes diſviditur: ſervatque nomen ac violentiam curſus, quâ Germaniam prævehitur, donec oceano miſceatur, ad Gallicam ripam latior ac placidior adfluens. verſo cognomento Vahalem accole dicunt: moxque id vocabulum mutat Moſa flumine; ejusque immenſo ore eundem in oceanum effunditur.* Quibus continenter ſubjicit ſua: *Qui locus duorum tantum meminit fluentorum; unius, quo Friſia Germaniæ alluebatur; & alterius, quod in hunc uſque diem nomen inquitur.* Egredia ſanè ac feſtiva interpretatio. Quid, quæſo, magis ex diametro repugnare Taciti verbis ac contradicere poterat? Totum id, quod Batavorum inſula deſignatur à Tacito, ab iſto excluditur. quod Rheni nomen in hunc uſque diem retinet, id flumen eſt, quod Lugdunum deſertur: ut antè oſtenſum: quod Friſiam alluit, Ifala nunc, & lacus *Snyder ſee*, & *Flie*, nuncupatur.

cupatur. ubi igitur *Vahalis* nomen, ubi *Mosa*? respondeat saltem heic defensor ejus. Verum non modò apertè Tacito contradicit Iunius; sed secum etiam ipse pugnat. En, quàm diversa eadem de re, quàmque contraria sequuntur ipsius verba, eodem capite aliquot post paginis perscripta: *Plusculum difficultatis primore fronte ostendit Taciti dictio; qui duos extimos cursus recensere contentus, medium retinet; quòd sufficeret statuere bipartitam alvei divisionem, apud principium Batavia in Vahalem, Belgicæ oræ terminum, & Rhenum, post Isalam dictum; qui Frisiam Germaniamq. terminaret. ex eog. colligere videor, tunc temporis medium alveum habitum fuisse loco rivi, ex illo flumine deducti; præcipuumque honorem in Drusi gratiam, & ob rerum gerendarum oportunitatem Isale adscriptum, tributumque. quâ re injuria Rheni medio alveo illata est gravis: qui de possessione nominis deturbatus, & quamdam capitis diminutionem passus fuit, non suo merito. itaque patientia victricis ope proterviam sibi factam contudit, ac superavit, nomen pristinum retinens, quod alteri detractum est. Suprà medium ex Taciti verbis interpretatus est Rheni alveum, & Isalam flumen. heic ex iisdem verbis Vahalem intelligit, & Isalam: medium verò ab auctore silentio suppressum. sic utrobique non modò variè secum ipse pugnat, sed longè errat. At uti clariùs error iste adpareat, dicta ejus cum Taciti verbis conferantur, quæ sunt historiar. lib. iv hujusmodi: *Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, seditione domesticâ pulsî, extrema Gallicæ oræ, vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam, occupavere, quam mare oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit. Quæro igitur ego, Si Drusi fossa, quum Batavi insulam occuparent, nulla fuit: (meminit quidpe insulæ gentisque Cæsar, multis annis ante Drusi res gestas) quæ Tacitus hanc, ubi de Batavorum in eam adventu narrat, terminare istâ potuit? Scilicet frustra heic est Iunius. Eamdem verò dare Tacitum heic insulæ descriptionem, eosdemque terminos, quos suprà, annal. lib. ii, ubi de opportunitate insulæ loquitur, facilè ex ipsis istius loci perspicitur verbis. *Rhenus, inquit, uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: servatq. nomen, & violentiam cursus, quâ Germaniam prævehitur, donec oceano misceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens. verso cognomento Vahalem accole dicunt.* De Vahale nulla nobis est controverfia. at illum, quem nomen violentiamque cursus servare ait auctor, donec oceano misceatur, Isalam esse, ut vult Iunius, ego maximè nego: negantque unâ Plinius ac Mela, quorum hic, lib. iii, cap. ii, *Rhenum testatur ad sinistram amnem etiam tum, & donec effluat, Rhenum, scilicet proprio nomine; ad dextram, primò angustum, & sui similem; post, ripis longè ac latè recedentibus, jam non amnem, sed ingentem lacum, ubi campos impleverit, Flevonem dici; ejusdemque nominis insulam amplexum, fieri iterum arctiorem, iterumque sturvium emitti.* Huic consentiens Plinius, *Rhenum ait à septentrione in lacus spargi, & Flevi ostio in mare effundi.* Age igitur: Si in lacus sparsus, vel si jam non amnis, sed ingens lacus campos implevit; violentiam cursus, quam Rheno suo Tacitus tribuit, donec oceano misceretur, qui servare quivit? aut, si Flevo dictus, ubi campos implevit; quomodò nomen Rheni custodivit? Ad hæc atque talia respondisse chorographum adversarium oportebat, non levia cavillatum esse. Patet sanè, Tacitum non Isalam intellexisse, sed medium alveum, quem Plinius etiam nomen custodivisse suo tempore testatur; quemque Mela innuit, dum ad sinistram amnem etiam tum, & donec effluat, Rhenum appellat. nam tertium alveum, qui *Vahales* dicitur, Melam aut ignorasse, aut saltem non retulisse, latius infra docebo. At quòd Iunius ex Taciti verbis colligit, hujus tempestate medium Rheni alveum habitum fuisse loco rivi, ex illo (nescio quò) flumine deducti, præcipuumque honorem, id est, nomen Rheni, in Drusi gratiam, & ob rerum gerendarum oportunitatem, Isale adscriptum, eaque re de possessione nominis illum deturbatum; patientia verò victricis ope injuriam sibi factam contudisse, nomenque pristinum tandem recuperasse: in eo quamlongissimè aberrasse hominem puto. quidpe medio alveo haud umquàm aquæ ita per Drusi fossam abductæ fuerunt, uti is rivi loco inde haberi potuerit. Sed duravit ei sua latitudo, & violentia cursus, donec à Civile Batavo in Leccam, ut suprà demonstratum, abactus est. neque tunc quidem nomen amisit: quia Plinius (si Tacitum de hoc loqui neges) modicum suo ævo nomini suo custodivisse alveum testatur. quin pro termino semper etiam postea habitum fuisse Romani imperii, infra ostendam. Ergo, si umquàm nomen eum amisisse Iunio credas; certè eo temporis intervallo amisit, quod inter Plinii Tacitique scripta interponitur. At tunc in Drusi honorem Isalæ amni nomen Rheni impositum, haud simile veri est. etenim Drusus fossam egit, vitamque obiit sub Augusto Cæsare: Plinius opus suum Vespasiano imperatori dicavit: Tacitus sub Trajano scripsit. inter Augustum autem & Trajanum imperatores ingens temporis intervallum, & seculum propemodum elapsum est: quo jam facilè omne studium in Drusi**

Drusi honores posterorum animis abierat. Sed Isalam Tacito umquam proprio peculiari nomine *Rhenum* fuisse adpellatum, prorsus ego nego; pluribusque id infra in Frisius demonstrabo documentis. Nunc porro notemus, uti Iunius sibi ipsi haud constare, se cumque dissentire pergat. Quippe Bataviam suam licet ex Plinii Tacitique verbis ad Isalam usque & Flevum ostium extendat; haud tamen veretur contra Ioannem Stellam negare, Caninefatam sedem fuisse in Batavorum insulâ: quod iste rectè ex Plinio simul ac Tacito adfirmavit; ut infra videbimus. At video quid habuerit Iunius, quod huic objectioni opponeret. distinguere sese inter *Batavorum insulam*, seu *Bataviam veterem*, & *Bataviam novam*. in illâ Caninefatæ sedem habuisse se negare; in hac concedere. Scilicet, rectè ille quidem sententiam suam tueretur, si antè meliùs distinctionem hanc adseruisset. Sed Taciti Batavorum insulam ipse ad Isalam usque & lacus profert. in seipsum igitur pugnat. quod quamvis argumentis firmissimis jam satis demonstratum sit, tamen istuc insuper hoc loco quærere lubet; quum ipse ad utramque Isalæ ripam Frisios ex auctoritate Taciti collocet: quomodò ex eodem auctore ad Isalam usque Batavorum insulam se posse proferre speravit? Verba Taciti hæc sunt, in libro de Germaniâ: *Majoribus minoribusque Frisius vocabulum est ex modo virium. utraque nationes usque ad oceanum Rheno pratexuntur: ambiuntque immensos insuper lacus.* Vbi Iunius hæc verba, *Rheno pratexuntur*, ad Isalam flumen refert; quia Frisii ad utramque Isalæ ripam incolebant. Iam verò iterum quæro; quum ipse, cap. 1, veterem Bataviam suam iisdem finibus includat, quibus nos Batavorum insulam; cur non credit, Tacitum haud aliam, sed hanc ipsam voluisse, quam Batavos primo adventu occupasse tradit? Tum, si Taciti Pliniique temporibus novam Bataviam rectè se tribuere putavit, quæro, quibus temporibus, aut cui auctori veterem illam adscribere voluerit? Vnus equidem est Iulius Cæsar, qui Batavorum insulâ, antequam Drusiana fossa facta fuit, meminit. at docuisset saltem Iunius, (quod quia nequivit, merito neglexit) quando Batavi, veterem insulâ suâ limitem, id est, medium Rheni alveum transgressi, Frisios & Marfatios, qui inter hunc alveum & Isalam, lacusque, & Flevum ostium incoluerunt, expulerint, aut bello victos sibi subjecerint: uti eâ demum ratione illorum agri horum juri, id est, Bataviæ nomini, accesserint. Sanè nihil horum umquam attulisset. *Drusum* (verba sunt Iunii, cap. 1) è duobus tres alveos fecisse, & *Batavia porrectiora pomaria extendisse, novamque dedisse Bataviam*, si nos credere voluisset, ostendisse prius necessum erat, quoniam Drusus Frisios Marfatiosque miserit, postquam Batavis eorum solum tribuit. aut saltem, quando & quâ de causâ his illos in servitutem dederit. denique auctorem hujus rei aliquem ex antiquis produxisset. Certè numquam se tot laqueis, quibus se irretivit, facilè expeditisset. Defensor ejus ad hæc omnia quàm nihil responderit, & quàm prorsus nulla argumenta opposuerit, ipse sibi conscius est. Permanuisse perpetuò Frisiorum & gentem & nomen citra Flevum, omnibus satis constat mortalibus; quando illa Hollandiæ pars, quæ aliâs septemtrionalis usurpatur circa lacum *Suyder see*, etiam hodiè *Frisia occidentalis* nomine, vulgò *West Friesland*, adpellatur; opidaque inibi non Hollandiæ, sed Frisicæ, insignibus decorantur: quâ de re plura suo loco. Sed uti tandem finem disputationi huic faciamus; unum adhuc ex Tacito locum adferam. *Historiar.* lib. v, *Flexus*, inquit, *autumni, & crebris pluvialibus imbris superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit.* En tibi, qui etiam Iunio nunc credis, Tacitum Batavorum insulam Isalâ amne Flevoque lacu finisse, huncque ejus errorem tantoperè tueri studes; censesne terras Rhenum inter Isalamque porrectas adeò humileis palustresque esse, uti in stagni faciem oppleri possint? Certè tumuli atque colles, qui satis editi per omnem dictam terram sternuntur, manifestò Iunii errorem coarguunt. Facessant jam igitur hæc ejus verba, capite primo perscripta: *Quam verò latè patuerit, quibusque circumscriptum finibus istud Batonis peculium fuerit, (nam ab hujus, quem sibi fingit, nomine Bataviam vult dictam, quasi Batons hæve) nemo, quod equidem sciam, prodidit, aut certos ei præstituit terminos: nonnulli, contractioribus eidem adsignatis, potissimâ parte mutilarunt, & quodammodo deartuarunt. Quare, propitiato Termino, fines illi perpetuos, stabiles, neque ipsi Iovi cessuros, ex veterum scriptis monumentis pangam. quos qui transulisse, aut exarasse, nisi dei consensu, tentârît, is sacer & religione obstrictus esto. confido namque, divinâ quadam virgulâ contactos me obsignaturum.* Facessant hæc, inquam, prorsusque deleantur, ac palinodia reponatur. Nec satis Iunius deum suum propitiaverat, nec veram habuit virgulam divinam. Ego equidem, nullum agnoscens Termini numen, facilè contra ausus sum. At quàm ritè, quæso, *Batonis* peculium ad Isalam atque lacum extendit, quum tamen ultra medium Rheni alveum Batavorum nomen ante Drusi fossam porrectum fuisse, satis disertè ipse neget. Multa sanè in se ipsum

ipsum jecit tela, contra quæ defendi haud umquam satis poterit. Nobis certè gratiam eum habere, in vivis heic si ageret, æquum foret, quòd genuino patriæ nomini, Frisiæ civitati, ex longinquâ ab alienatione se ipsum non noscitantem, restitimus. At nimium ego fortasse huic disputationi diu immorari videor; jamque molestus sum. verùm tamen veniam mihi dari æquum est. tanti scilicet erat, errorem tantum pluribus argumentis redarguere; quòd certi tandem nobilissimæ insulæ constarent fines. Caput tamen omnis argumentationis dedebat esse; quia Batavi omnes Galliæ Belgicæ pars fuere: Galliæ autem atq; Germaniæ terminus fuit medius Rheni alveus; quem insulæ terminum constituens Tacitus, *Germaniam prævehi* testatur. de quo mox latius tractabimus. Nunc eorum etiam errorem, qui dictæ insulæ terminum ex Cæsare, Melâ, Plinio, ac Tacito, Vestam amnem, 10 à Trajectensi urbe in lacum *Snyder see* defluentem, statuere voluerunt, velle pluribus refellere, post tot gravissima argumenta supervacaneum fuerit. igitur ad alia transeo.

C A P. XXXIII.

De Batavorum agris extra insulam, in Galliæ ripâ, inter Vahalem Mosamque. item de CANINEFATIBUS partem Batavorum insulae colentibus.

HACTENVS igitur veros atque genuinos insulæ, quam Batavi olim incolue- 20 runt, sineis vindicasse sufficiat. Videamus nunc deinceps, an extra etiam insulam quidquam agri iidem obsederint; & quantum id fuerit. Tacitus historiar. *iv: Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, seditione domesticâ pulsæ, extrema Gallica ora, vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam, occupavere.* Apertè heic particulâ collectivâ simul, duæ agri Batavi partes componuntur: quarum altera est ipsa insula; altera, extrema illa Gallica ora, cultoribus vacua. Idem indicat in libro de Germaniâ: *Batavi non multum ex ripâ, sed insulam Rheni amnis, colunt.* Heic etiam particulâ disjunctivâ sed, ager Batavorum in duas portiones dispertitur: quarum una in Rheni insulâ; altera extra insulam, in Galliæ ripâ, cis Vahalem collocatur. Sed maximum hujus rei indicium est in historiar. lib. v: *Civili Cauchorum auxilia venere. non tamen ausus opidum Ba- 30 tavorum armis tueri, raptis quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in insulam concessit; gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter transmissurum.* Si post incensum Batavorum opidum in insulam concessit; certè antè extra insulam fuit, ubi & opido ignem iniecit. His jam ad stipulatur Plinius, lib. iv, cap. xvii: *Rhenum autem accolentes in eadem provinciâ Belgicâ, Nemetes, Tribochi, Vangiones; hinc Vbii, colonia Agrippinensis, Gugerni, Batavi, & quos in insulis diximus Rheni.* Hic etiam duplicis facit Batavos; Rhenum in Belgicâ accolentes, & in insulâ Rheni: quam antea, cap. xv, *nobilissimam Batavorum insulam* adpellavit. His quoque adfentitur Servius grammaticus in commentariis ad Virgilium; cujus versus hic est Aeneid. v 111:

Extremique hominum Atorini, Rhenuque bicornis. 40

Ad hunc Servii equidem interpretatio tam varia legitur in variis exemplaribus, uti, quæ mens ei fuerit, haud facilè dispexeris. Vulgata exemplaria sic habent: *Rhenu fluvius Gallia, qui Germaniam à Gallia dividit. Bicornis autem aut commune est omnibus fluviiis, aut propriè de Rheno dicitur; quia per duos alveos fluit; per unum, quæ Romanum imperium est; per alterum, quæ interluit Barbaros. ubi jam Vahal dicitur, & facit insulam Batavorum.* Altera lectio, quæ vetustior videtur, hæc est: *Rhenu, fluvius Gallia. bicornis, quia per duos fluit alveos; per unum, quæ Romanum imperium est; per alterum, quæ interluit Barbaros, ubi Tambal dicitur, & facit insulam Batavorum.* Tertia lectio, quam in vetustissimo codice impresso reperi, multo concilior est: *Rhenu, fluvius Gallia. bicornis autem, quia per duos fluit alveos; per unum, quæ Romanum imperium est; per alterum interluit Barbaros.* Medium Rhenum, qui 50 Leydam devectus nomen custodit, & Vahalem intellexisse poëtam, haud dubium est. nam quum hæc scriberet, fossa Drusi, quæ is Rheni alteram partem in Isalam flumen & lacum *Snyder see* abegit, nondum exstitit. Servius itaque, si Isalam interpretatus est, quod vult Junius, & Vahalem; haud probè mentem poëtae adsequutus. Ac Junius equidem ratione ductus videri poterat haud absurdâ. quidpe, quòd per *Barbaros* fluere flumen ait Servius, id magis Isalæ conveniebat, quàm Vahali: hic namque Gallos interfluebat, ut mox latius docebo; qui, postquam Gallia in provinciæ formam à Romanis redacta, non ampliùs barbari dicti sunt: Germani autem, quia numquam satis perdomiti, perpetuò barbari Roma- nis nun-